

Katyń 1940

<https://katyn.ipn.gov.pl/kat/histori/zbrodnia/geografia/3606,Obozy-w-Rosji.html>
26.04.2024, 10:55

GEOGRAFIA

Obozy w Rosji

Na mocy rozkazu nr 0308 z 19 września 1939 r. Ławrientija P. Berii w celu rozmieszczenia zatrzymanych przez Armię Czerwoną jeńców wojennych utworzono kilka obozów specjalnych, oraz kilkadziesiąt obozów rozdzielczych, przejściowych i zbiorczych. Cały system obozów podlegał Zarządowi ds. Jeńców Wojennych NKWD, co nastąpiło już po oddzieleniu oficerów od szeregowych i podoficerów, których przekazano stronie niemieckiej, skierowano do pracy przymusowej lub zwolniono. Wbrew konwencjom międzynarodowym

Geografia akcji AB i Zbrodni Katyńskiej

W przeciwieństwie do precyzyjnych planów niemieckich, które przewidywały organizację systemu obozów jenieckich władze sowieckie nie wykazały się w tym zakresie większą aktywnością. W rezultacie, zarówno odziały Armii Czerwonej, jak i organa NKWD nie były przygotowane do przyjęcia tak dużej liczby polskich jeńców. Wszystko to miało ogromny wpływ na dalsze losy polskich żołnierzy oraz warunki, w jakich przebywali w obozach.

Jeden z pierwszych obozów przejściowych na wschodnich terenach II Rzeczypospolitej zajętych przez Armię Czerwoną powstał w Łucku i funkcjonował w dniach 18 października – 25 listopada 1939 r. Zgromadzono w nim ok. 6000 żołnierzy, wśród których znalazła się grupa

oficerów. Dwa dni później zorganizowano obóz w Monasterzyskach gdzie w zabudowaniach fabryki tytoniu zebrano 4 tys. szeregowych i 500 oficerów. W końcu września powstał obóz w Antoninach na Ukrainie, znalazło się tu 2000 oficerów i szeregowych. Do końca września funkcjonował także największy obóz przejściowy w Szepietowce (obwód żytomierski na Ukrainie), przez który przeszło 30000 żołnierzy w tym kilka tysięcy oficerów. Wiele z obozów rozmieszczonych było na Ukrainie, skąd oficerów kierowano do Kozielska, a szeregowców do zagłębia dniewprowskiego. Z kolei obóz Kozielszczyzna skupiał policjantów transportowanych do Ostaszkowa.

Początkowy okres w obozach przejściowych był bardzo ciężki. Miejsca, zupełnie nieprzygotowane miały charakter prowizoryczny i organizowano je w bałaganie. Jeńców gromadzono w twierdzach, koszarach, w zabudowaniach majątku, stodołach, stajniach itp. ogrodzonych kilkoma rzędami drutu kolczastego oraz strażą z psami. Dopóki przebywali jeszcze na wschodnich ziemiach polskich, mogli liczyć na pomoc ludności cywilnej, ale już na terenie sowieckich republik ich położenie gwałtownie się pogorszyło.

Obozy przejściowe są o tyle ważne, iż tu właśnie Sowieci dokonali pierwszej ewidencji jeńców. Dzięki niej stworzono pierwsze meldunki o liczbie wziętych do niewoli żołnierzy Wojska Polskiego.

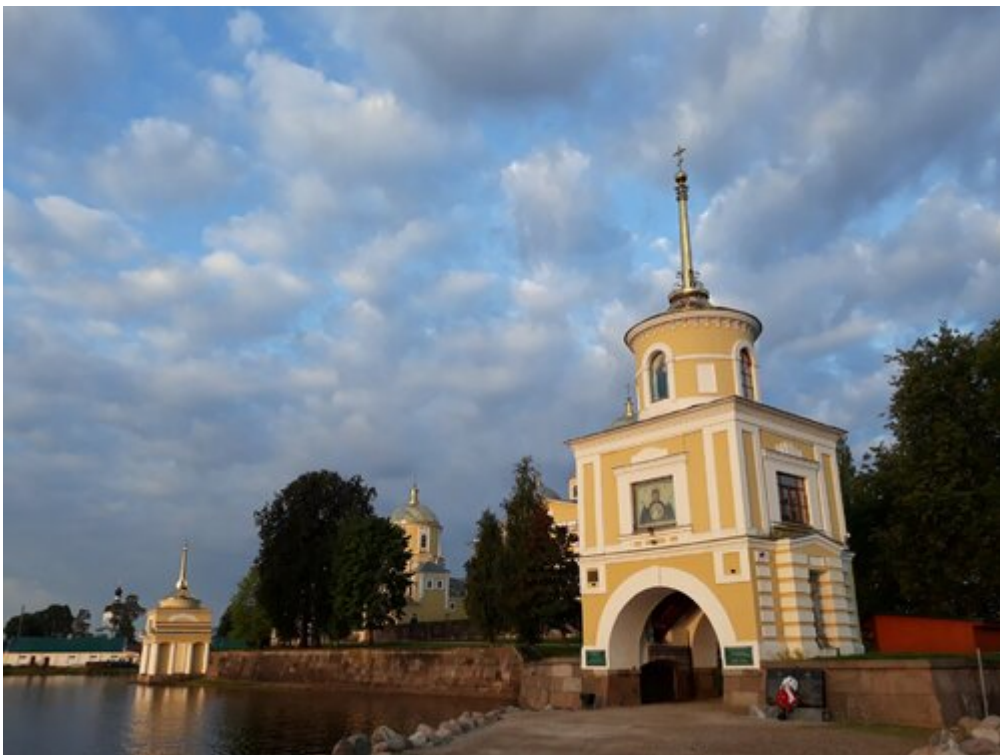
W myśl rozkazu Berii z 19 września 1939 r. miało powstać osiem obozów właściwych, a 22 września uzgodniono utworzenie dwóch dodatkowych.

Ostaszków lata 90 XX wieku, fot. doeman publiczna

Monastyr i Pustelnia Niłowo-Stołobieńska, Ostaszków, fot. IPN

Ostaszków, fot. IPN

Obóz ostaszkowski (obwód kaliniński, dziś twerski) stanowiły pomieszczenia byłej dziecięcej kolonii NKWD na wyspie Stolobnoje (jez. Seliger) Wbrew potocznej nazwie obóz ostaszkowski nie mieścił się wcale w miejscowości Ostaszków. Samo miasteczko leży na linii kolejowej Wielkie Łuki – Bołogoje, ok. 180 km na zachód od Kalinina (Tweru) i 370 km od Moskwy. Obóz zaś znajdował się na obejmującej prawie 5 hektarów powierzchni wyspie Stołbnyj na jeziorze Seliger, odległej od Ostaszkowa o ok. 10 km. Miejscowa ludność

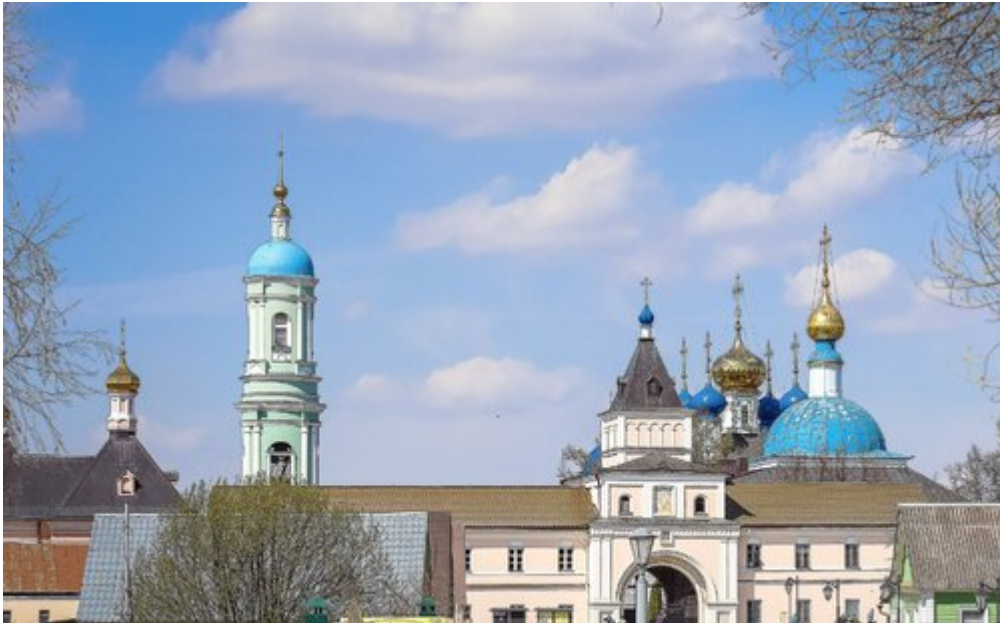
nazywała tę wyspę Niłową Pustelnią, Pustelnią Świętego Niła (Pustyniej Świętego Niła), na pamiątkę zamieszkującego ją w XVI wieku pustelnika Niła Stołobieńskiego. Jeszcze w XVI wieku powstał tu męski monaster, który otrzymał nazwę Pustelnia Niłowo-Stołobieńska. W 1622 r. wybudowano cerkiew Opieki Matki Bożej, zaś trzynastcie lat później nad grobem św. Niła wzniesiono cerkiew Objawienia. W latach 1821–1833 zbudowano tu znacznie większy sobór i kompleks innych budynków, a Pustelnia stała się znaczącym ośrodkiem pielgrzymkowym w Rosji.

Klasztorny zespół architektoniczny pozostawał pod opieką władz carskich. Bywali tu zresztą sami carowie, np. Aleksander I, który odwiedził go 1820 r., czy Wielki Książę Konstanty Konstantynowicz Romanow. Przyjeżdżał tu też wraz z dziećmi i żoną Aleksandrą Fiodorowną ostatni car Rosji Mikołaja II. Wśród więźniów Ostaszkowa krążyła wieść, że zbudowany w 1864 r. klasztorny budynek, o czym informowała wmurowana tablica z datą, był dziełem Polaków, powstańców 1863 r. Po rewolucji bolszewickiej klasztor zamknięto, a mnichów wypędzono. W latach 1919-1920 na jego terenie mieścił się obóz dla polskich jeńców wojennych, a w latach 1929-1939 karna kolonia pracy poprawczej dla nieletnich.

Wyspa od zachodu połączona była z lądem stałym mostem drewnianym długości ok. 100m. Można się na nią było dostać szlakiem wodnym bądź brzegiem jeziora. Przed wojną rozpoczęto budowę wału łączącego wyspę Stołbnyj z półwyspem Swietlica. Do budowy użyto materiału ze zburzonej cerkwi Świętego Jana Chrzciciela. Budowę grobli kontynuowali w latach 1939-1940 osadzeni w obozie Polacy.

Dziś w Ostaszkowie znów znajduje się klasztor, który jest remontowany, a na bramie wejściowej do niego wmurowane są dwie tablice upamiętniające pobyt Polaków w obozie. Jedna z odbudowywanych kaplic będzie poświęcona Matce Boskiej Częstochowskiej i znajdzie się w niej kopia cudownego obrazu, którą w 2009 r. polscy paulini podarowali mnichom z Nilowej Pustyni.

Obóz juchnowski (znany bardziej jako Pawliszew Bór, w obwodzie smoleńskim) znajdował się na terenie przeciwgruźliczego sanatorium.

Pustelnia Optyńska, Kozielsk, fot. domena publiczna

Pustelnia Optyńska, Kozielsk, fot IPN

Kozielsk, dzwonnica optyńskiego klasztoru , fot. domena publiczna

Kozielsk, brama wjazdowa, fot domena publiczna

Obóz kozielski zorganizowano na terenie byłego monasteru Pustelni Optyńskiej. Tworzyli go mnisi eremici, zwani starcami, cieszący się niezwykłym autorytetem duchowym. Przybywało tam wielu ludzi szukających spokoju wewnętrznego lub pociechy, także sławnych, takich jak Lew Tołstoj, Władimir Sołowjow czy Fiodor Dostojewski po śmierci syna. Zespół składał się z dwóch części – monastynu i oddalonego o kilkaset metrów tzw. skitu (eremu). Klasztor miał kilkanaście murowanych budynków w tym kilka cerkwi otoczonych murem i fosą. Tuż za lasem znajdował się skit gdzie kiedyś mieszkali mnisi. Były to głównie drewniane skromne domy i hotele dla pielgrzymów. W 1923 r. bolszewicy przejęli cały obiekt, zamieniając główną cerkiew (jedną z sześciu) w tartak, a skit – w dom wypoczynkowy NKWD. Zaraz po rewolucji krzyże pozdejmowano, a wieże kościołów zburzono, leżały jeszcze nieuprzątnięte, kiedy w listopadzie 1939 r. przybyli pierwsi polscy jeńcy. W 1987 r. Władze zwróciły Pustelnię Optyńską Rosyjskiemu Kościołowi Prawosławnemu.

Obóz putywelski (obwód sumski) zlokalizowany na terenie sofronowskiego klasztoru i rejonu eksploatacji torfu, w pobliżu stacji Tiotkino, przy trasie kolejowej Moskwa – Kijów.

Obóz kozielszczanski (obwód połtawski), na terenie klasztoru kozielszczanskiego, nieopodal stacji Kozielszczyno przy południowej drodze kolejowej.

Cerkiew Trójcy Świętej, Starobielsk, fot. IPN

Cerkiew Trójcy Świętej, Starobielsk, fot. IPN

Cerkiew Trójcy Świętej, Starobielsk, fot. IPN

Obóz starobielski w obwodzie woroszyłowgradzkim zajmował pomieszczenia byłego klasztoru obok stacji Starobielsk przy trasie kolejowej Moskwa – Donbas. Klasztor, do którego przywieziono jeńców wojennych, był zbudowany za pieniądze pułkownika Bylicza, uczestnika wojny krymskiej. Umierając od ran, sławny potomek znakomitego rodu kozaków słobodskich zapisał w testamencie, aby przekazać jego ziemię w mieście Starobielsku dla gubernii charkowskiej, celem wybudowania schroniska dla dzieci, których rodzice zginęli w czasie rosyjsko-tureckiej wojny. Wdowa po pułkowniku została pierwszą przełożoną klasztoru. W 1862 r. wybudowano i poświęcono cerkiew pod wezwaniem Trójcy Świętej, powołano także żeńska wspólnotę. W 1870 r., za zgodą synodu, wspólnotę oraz ochronkę, w której znajdowały się dzieci od 5 do 14 roku życia, podniesiono do rangi klasztoru żeńskiego. W ciągu pięćdziesięciu lat istnienia klasztor stał się dość znany w świecie prawosławnym. Oprócz swoich podstawowych funkcji zajmował się także działalnością gospodarczą. Klasztor miał cegielnię oraz pracownię, w której zakonnice wykonywały hafty złotem i srebrem.

Klasztor, za czasów władzy sowieckiej, wykorzystywano „racjonalnie”. Początkowo wysokie mury klasztoru przyjęły kolonię pracy dla niepełnoletnich przestępców (podobnie było w klasztorze Makarenkowskim w gubernialnym Charkowie). Już w pierwszych latach po rewolucji październikowej budynki służyły jako przejściowy obóz koncentracyjny dla więźniów przeznaczonych na zesłanie. W jednym z zakątków obozu pozostało widoczne wspomnienie tego okresu: ślady licznych kul w murze i tradycja, która dotarła nawet do polskich oficerów przybywających tu w latach 1939-1940. Poklasztorne budynki tuż przed wojną zamieniono w spichlerze.

Obóz jużski (obwód Iwanowski) utworzono w pomieszczeniach dziecięcej kolonii pracy NKWD. Znajdował się w pobliżu stacji Wiaźniki przy północnej drodze kolejowej.

Obóz orański (rejon bogorodzki, obwód gorkowski) zlokalizowano w pomieszczeniach byłego orańskiego klasztoru, w pobliżu stacji Znamienka przy trasie kolejowej Moskwa – Kazań.

W wyniku dodatkowych uzgodnień utworzono jeszcze dwa obozy rozdzielcze w Griazowcu i Zaonikijewie (oba w obwodzie wołogodzkim). Nazwę tego pierwszego warto zapamiętać, gdyż min. tam znajdują się ci co przetrwają katyńską masakrę.

[Następny Strona](#)